

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 25, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 28.05.2021

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 12.06.2021

Sayfa / Page: 107-129

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Parvana Bayram

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

pbayram@mehmetakif.edu.tr

EZİZE CEFERZADE’NİN HİKÂYELERİNİN KONUSU

Öz

Ezize Ceferzade (1921-2003), 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önemli yazarlarından. Hikâye, uzun hikâye, roman, piyes, masal, mâni, anı ve seyahatname yazarlığının yanı sıra o, akademisyen, gazeteci, araştırmacı, mütercim ve titiz bir folklor derlemecisi olmuştur. Tarihi-biyografik romanlarıyla ve uzun hikayeleriyle tanınan yazarın ilk edebî eserleri hikâye şeklinde olup 1937 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. *Ezrayıl, Xezer, Din Direyim, Gülüş, İntizar, Araz Qızı, Yuxuda, Terlan* gibi ilk hikâyelerinden itibaren yazarın dil ve üslubunun, özellikle konu seçiminin çok zengin olduğu görülmektedir. Yazarın ilk hikâyelerinde Sosyalist realizminin etkisi sonraki eserlerine oranla fazladır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu hikâyelerin konusu da değişmiş ve o, vatanın savunmasını, vatan evlatlarının bu uğurdaki mücadelesini anlatan eserler yazmıştır. 65 yıllık yazarlık faaliyeti boyunca müellif sadece Sosyalist realizmi içerikli ve savaş konusunda eserler değil, Azerbaycan'ın toplumsal, edebî, kültürel hayatını anlatan çok sayıda hikâye kaleme almıştır. İçinde bulunduğumuz 2021 yılı Ezize Ceferzade'nin doğumunun 100. yılıdır. Bu münasebetle yazarın 1937-2003 yılları arasındaki 65 yıllık yazarlık faaliyeti boyunca yazdığı hikâyeleri konularına göre tasnif edilerek tarafımızdan 2 cilt halinde yayına hazırlanmıştır. Bu makalede, yazarın muhteva yönünden 11 ana başlıkta tasnif ettiğimiz hikâyeleri ayrıntılı olarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Sosyalist Realizm, satirik hikâye, aile-maişet konusu, II. Dünya Savaşı

THE SUBJECT OF AZIZE JAFARZADE'S STORIES**Abstract**

Azize Jafarzade (born in 1921- died in 2003) is one of the important authors of 20th century Azerbaijani literature. Azize Jafarzade has written works in the genres of stories, long stories, novels, plays, fairy tales, memoirs and travelogues. She is also an academic, journalist, researcher, translator and meticulous folklore collector. Azize Jafarzade is known for historical-biographical novels and long stories. Her first literary works were in the form of stories and began to be published from 1938. After the first stories of the author's language and style such as *Ezrayıl*, *Xezer*, *Din Direyim*, *Gülüş*, *İntizar*, *Araz Qızı*, *Yuxuda* and *Terlan*, it is seen that the choice of subject is very rich. The influence of Socialist realism in the author's early stories is greater than in his later works. With the beginning of the World War II, the subject of these stories also changed and she wrote works telling about the defense of the homeland and the struggle of the children of the country for this cause. During her 65 years of writing activity, the author wrote not only works on socialist realism and war, but also many stories about the social, literary and cultural life of Azerbaijan. The year 2021 is the 100th anniversary of Azize Jafarzade's birth. On this occasion, we classified the stories written by the author during his 65-year writing activity between 1938-2003 according to their subjects and prepared them for publication in 2 volumes. In this article, the stories of the author that we have classified under 11 main titles in terms of content will be examined in detail.

Key words: Socialist Realism, satirical story, family-cost issue, World War II

Giriş

Sanatının ilk yıllarında süreli yayınlarda çıkan hikâyeleri dışında Ezize Ceferzade'nin hikâyelerinin bir kısmı kitap şeklinde yayımlanmıştır. Bunlar sırasıyla, *Hekayeler (Bakı, 1948)*, *Natavan Haqqında Hekayeler (Bakı, 1963)*, *Qızımın Hekayeleri (Bakı, 1964)*, *Sahibsiz Ev (Bakı, 1966)*, *Ellerini Mene Ver (Bakı, 1969)*, *Yad Et Meni (Bakı, Gençlik, 1980)* adlı kitaplarda toplanmıştır. Bu kitaplarda, yazarın bazı uzun hikâyeleri ile kısa hikâyeleri ve bazı romanları bir arada yayımlanmıştır. Müellifin farklı yıllarda ve farklı gazete ve dergilerde yayımlanmış onlarca hikâyesi vardır. Bunun yanı sıra yazıldıktan sonra hiçbir yerde yayımlanmayan onlarca hikayesi de bulunmaktadır. Bu hikayelerin de yazarın arşivinden derlenip toplanarak okurların hizmetine sunulması Ezize Ceferzade sanatının, özellikle sanatının ilk yıllarındaki tarz ve üslubunun belirlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Son çalışmamızda yazarın süreli yayınlarda yayımlanan ve daha önce hiçbir yerde çıkmayan bütün hikâyelerini derleyip kronolojik sırayla 2 cilt halinde tasnif ettik. Aynı zamanda yazarın bütün uzun hikayelerinde de aynı sistemi uygulayarak 3 cilt halinde yayına hazırladık. Bu kitaplar ve Ezize Ceferzade'nin daha önce sistemin dayatmaları yüzünden yayımlanamayan *Qobustan Çökeklerinde* adlı romanı da bu sene, yazarın doğumunun 100. yılına armağan olarak oğlu Turan İbrahimov'un

maddi ve manevi desteğiyle, XII ciltlik *Seçilmiş Eserleri* adıyla Bakü’de Elm ve Tehsil Neşriyatınca basılmıştır. Ezize Ceferzade’nin hikayeleri bu serinin VIII-IX. ciltlerinde, uzun hikayeleri ise X-XI ve XII. ciltlerinde tam halde, kronolojik olarak yayımlanmıştır.

Müellifin ilk hikâye kitabı 1948 yılında Bakü’de Azereşr’de *Hekayeler* adıyla yayımlansa da henüz dağıtımı yapılmadan, hatta yazarın bile eline ulaşmadan Moskova’nın direktifi ile tamamı yakılmıştır. Eserin yakılma sebebi müellifin *Ahmatovşinalıkla*, yani salon edebiyatı yapmakla suçlanmasıdır. Daha matbaadayken kitabı görüp inceleyen yazar Celal Memmedov, kitapla bağlı Azerbaycan Gençleri Gazetesi’nde bir tanıtma yazarak eseri övmüş, özellikle *Oyan Balacığım*, *Bextiyar Üçün*, *Sabah Xanım* başlıklı hikâyelerini takdir etmiştir (Memmedov, 1948: 138).

İlk kitabı okuyucu ile buluşmadan yakılınca müellif bu olaydan sonra çok sarsılmış, 1963 yılına kadar geçen 15 yıl zarfında bir daha kitap yayımlatmamıştır. Fakat yazarlık faaliyetine devam ederek sürekli çeşitli edebî türler kaleme almış, akademik çalışmalar yapmış, ilmî eserler yazmıştır.

Kitap yayımlatma konusunda 15 yıllık suskunluk devrinden sonra Ceferzade, *Natavan Haqqında Hekayeler* adlı eserini yayımlatmıştır. 1963 yılında Bakü’de basılan bu kitapta, Azerbaycan edebiyatının klasik tarzda şiirler yazan önemli bir şairi ve Karabağ Hanlığının son varisi şaire Hurşidbanu Natavan’ın hayatının farklı dönemleriyle ilgili 22 tane tarihi-biyografik içerikli hikâye anlatılmıştır.

Yazarın hikâyelerinden oluşan bir diğer kitap ise 1966 yılında Bakü’de Azereşr’de yayımlanan *Sahibsiz Ev’dir*. Burada yazarın altı hikâyesi yer almıştır. Kitabın adı, yazarın II. Dünya Savaşı konusundaki en başarılı hikâyelerinden olan *Sahibsiz Ev*’den alınmıştır. Eserdeki hikâyeler sırasıyla *Şübhe*, *Sahibsiz Ev*, *Şekil*, *Müğenni*, *Esmeralda* ve *Sabah Xanım*’dır.

Yazarın diğer hikâye kitaplarından olan *Qızımın Hekayeleri*, *Anamın Nağilları*, *Çiçeklerim* ve *Pişik Dili* adlı eserlerini çocuk hikâyeleri içinde ayrıca inceleyeceğimiz için burada yalnız isimlerini zikretmekle yetiniyoruz.

Ezize Ceferzade, ilk yazarlık faaliyetine hikâye ile başlamış, onlarca uzun hikâye ve romanlarının yanı sıra hayatının sonuna kadar da hikâye yazmaya devam etmiştir.

Hikâyelerin Konularına Göre Tasnifi

Ezize Ceferzade’nin hikâyeleri mazmun ve muhteva bakımından çok zengindir. Bu yüzden onun hikâyelerini incelerken konularına göre tasnif edip incelemek gerekmektedir.

Yazarın hikâye ve romanları ile ilgili araştırma yapan Asife Telmangızı da onun hikâyelerini konu itibarıyla muasır ve tarihi konulu hikâyeler olmak üzere iki ana başlıkta incelemiştir. (2002: 14). Müellif kendisi de vefatından önceki son yıllarda yazmış olduğu hikâyelerini birkaç ayrı başlıkta tasnif etmiştir. Bunlardan birincisi, daha çok 1980 sonrası hatıralar serisi halinde yazmış olduğu *Tanıdıklarım*, *Sevdiklerim Xatirelerde*, ikincisi ise *Mene Danışıklar* başlığı altındaki hikâyeleridir. İlk kategoride yer alanlar daha çok anı karakterli hikâyeleridir. İkinci kategoridekiler ise yazarın daha çok edebî hikâyeleridir.

Bu çalışmamızda, Ezize Ceferzade’nin çeşitli gazete, dergi ve kitaplarda farklı yıllarda yayımlanmış hikâyeleri ile bu zamana kadar hiçbir yerde yayımlanmayan toplam 109 hikâyesi ilk

defa sistematik biçimde kronolojik sıra esas alınarak incelenmiş ve konularına göre on bir ana başlıkta tasnif edilmiştir. Bu başlıklar sırasıyla şöyledir: Aile-Maişet Konusunda yazılan ve yazarın şahsi hayatından kesitlerin yer aldığı hikâyeler, II. Dünya Savaşı konusundaki hikâyeleri, II. Dünya Savaşından Sonra Cemiyette Meydana Gelen Manevi Çöküntülerden Bahseden Hikâyeleri, Güzellik ve Güzel Sanatlarla İlgili Lirik-Romantik Hikâyeleri, Güney Azerbaycan Konusundaki Hikâyeleri, Yabancı Ülkelerdeki Yaşamı Anlatan Hikâyeleri, Karabağ Konusundaki Hikâyeleri, Satirik Hikâyeleri, Sosyalist Realizminin Etkisiyle Sovyet Yaşam Tarzından Bahseden Hikâyeleri, Tarihi-Biyografik, Efsanevi ve Masal Kahramanlarıyla İlgili Hikâyeleri ve Çocuk Hikâyeleri.

1. Aile-Maişet Konusunda Yazılan ve Yazarın Şahsî Hayatından Kesitlerin Yer Aldığı Hikâyeleri

Ezize Ceferzade'nin hikâyelerinin çoğunda aile-maişet konusu ön plandadır. Gerçek sanatçıların, yakın çevresinden ve etrafında cereyan eden bütün olaylardan etkilenecek bu konulara eserlerinde yer verme gibi önemli bir özelliği vardır. Bu husus, Ezize Ceferzade'nin de önemli özelliklerinden olup yazarın bütün hikâyelerinde bir şekilde kendisinden veya yakın çevresinden kesitlere yer verilmiştir. Hatta bazı hikâyelerindeki kahramanların da zaman zaman yazarın kendisi olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Ezrayıl hikâyesindeki 12-13 yaşındaki pioner Fitat, aslında o yıllarda okullarda ateizm öğretisi doğrultusunda yetiştirilen Ezime'nin veya onun yaşlılarının prototipidir. Bu hikâyelerde, yazarın ilk gençlik yıllarından başlayarak hayatının bütün dönemleri ile ilgili ipuçları bulmak mümkündür (Cəfərzadə, 2001: 4-188).

Bu başlık altında yazarın 22 hikâyesi yer almaktadır. Bunlar, *Araz Qızı*, *Ad Günüm*, *Bextiyar Üçün*, *Şübhe*, *Xörek Yeyilmeyen Qablar*, *Qismet*, *Konsert*, *Amansız Sehv*, *Bir Piyale Xezer*, *Üç Lövhecik*, *Niye Gec Dedin Ay Qız*, *Nida*, *Polyak Qızı*, *Yalan*, *Qoy Hemişe Sülh Olsun*, *İyirmi İlden Sonra*, *Bayram Hediyyəsi*, *Hediyyə*, *Köhne Adet*, *Bir Yerde Görmek İsterdim*, *Anam Xestedir* ve *Allah Amanatı (Mene danışiblar silsilesinden)* başlıklı hikâyeleridir.

Araz Qızı hikâyesinde, Aras Nehri kenarındayken kaçırılıp sevdiklerinden koparılan ve zorla evlendirilen bir kızın uğradığı felaket anlatılmaktadır. Hikâye, aile üyeleri ve dost meclisindeki bir konuşma sırasında, Merziye adlı bir kızın kaçırılmasından bahsedilirken hikâye anlatıcısının amcası oğlu 28 yaşındaki Enver'in dilinden anlatılmaktadır.

1944 yılında yazılan *Ad Günüm* hikâyesinde yazarın hayatından bir kesite yer verilmiştir. Kocasını cephede olan hikâye anlatıcısı, 25. yaş gününe gelen tebrikler arasında onun yokluğunun, çok uzaklarda ve savaşta olmasının acısını yaşamaktadır. Sevdiği insanın hediye ettiği vazoyu eline alıp anılara gömülmek üzereyken kapının zili çalar ve nihayet doğum günü hediyesi olarak sevdiği tarafından hediye gönderilen küçük bir fotoğraf postacı tarafından kendisine verilir.

Bextiyar Üçün hikâyesinde, Sürme isimli genç bir annenin eşi Fuad'ın ihanetiyle sarsılıp intihara teşebbüs etmesi anlatılmaktadır. Hikâye, genç kadının Bextiyar adlı bebeğinin başucunda, elindeki bıçakla intihara kalkışmasıyla başlar. Sürme, geriye dönüşlerle evlendikleri ilk yılları hatırlar. Evlendikten sonra Gence'ye gitmeleri, bir müddet sonra ise Fuad'ın görev icabı Kiyev'e gönderilmesi anlatılır. Muharebenin başlamasıyla Fuad savaşa gider ve birkaç yıl boyunca ondan haber gelmez. Nihayet kayınvalidesi Nergiz Hanım, Sürme'ye oğlunun başka bir kadınla birlikte Bakü'ye döndüğü haberini verir. Hikâye, genç annenin yavrusuna sarılarak bütün ömrünü evladına

adamaya karar vermesiyle son buluyor. 1946 yılında yazılarak Edebiyat gazetesinde yayımlanan bu hikâye aile-maişet konusu içinde ele alınsa da aslında II. Dünya savaşı konusundaki hikâyeler kısmında da değerlendirilebilmektedir. Ayrıca bu hikâyede müellifin özel hayatından da önemli kesitlere yer verilmiştir.

Şübhe hikâyesinde ise her zaman için güncelliğini koruyan gelin-kaynana ilişkilerine değinilmiştir. Sevda adlı genç bir anne, hastalanan Nadir isimli yavrusunun yastığı altından minik bir torbada Arapça yazılmış bir kâğıt parçası ve çatal iğneyle tutturulmuş bir kumaş arasında biraz toprak bulur. Bundan şüphelenen Sevda, kayınvalidesi Senem Kadının ona büyü yaptırdığını düşünmeye başlar. Bu kâğıt parçasına hangi büyüün yazılmış olabileceğini okutup öğrenmek için ihtiyar Tağı Muallim'in yanına gider. Tağı Muallim bunun büyü değil, neredeyse yüz yıl önce Münevver isimli çocuğu olmayan bir kadın için yazılmış Sıbyan (çocuk) duası olduğunu söyler. Hikâye, Sevda'nın pişman olması ve bu zamana kadar bir kez bile olsun anne diye hitap etmediği kayınvalidesine tatlı dille "anne" diye seslenmesiyle son bulur.

Xörek Yeyilmeyen Qablar hikâyesinde, günümüzde bile hâlâ geçerliğini koruyan bir meseleye temas edilmiştir. Bir öğretmenin dilinden anlatılan hikâyede, yıllar boyunca bodrum katında zor şartlarda yaşayan işçi Hesengulu'nun, devlet tarafından güzel ve havadar bir ev ile temin edilince burayı asla kullanmadığı yepyeni eşya ve mobilyalarla donatmasından bahsedilir. Ailesi ve çocukları eski evden getirdikleri kap kacak ve mobilyaları kullanmakta, yeni eşyalara ellerini bile sürmemektedir. Evin içini pahalı mobilya, avizeler, yemek ve çay takımları ile donatsalar da bunların bir tanesini bile kullanmıyorlar. O kadar ki misafirin kül tablasına atmak istediği sigara izmaritini bile hemen elinden alarak koşturup balkondaki çöp kovasına atıyorlar, misafir ayağa kalkar kalkmaz hemen koşturup altındaki sandalyeyi masanın altına doğru ittiriyorlar. Bu durumu fark eden öğretmen evden çıkarken üzüntüyle şöyle düşünür: Kimse bunları kullanmayacaksa acaba bu kadar pahalı kap kacak kime ve neye gerektir?

Qismet hikâyesinde yazarın birçok kısa ve uzun hikâyesinde geçmekte olan evlat hasreti, anne olmak için duyduğu özlem ve isteklerden bahsedilmiştir. Hikâyede, evlat hasretiyle yanıp tutuşan Valide isimli genç bir ebenin sık sık karabasanlar görmesi ve rüyalarında siyah çarşafli bir kadının bir bebeği kendisine uzatarak "Al, bu senin kismetindir" demesi anlatılmaktadır. Hikâyenin sonunda aynı mahallede oturan ve kocası savaşta vefat eden Rena isimli genç bir kadının doğum sırasında ölmesi ve Valide'nin siyah çarşafli bürünmüş annesinin hem yetim hem de öksüz kalmış bu bebeği Valide'ye uzatarak "Al yavrum, bu senin kismetindir" demesi anlatılır.

Konsert hikâyesinde, yeni dönemde çok güncel olan mesleklerden bahsedilmiştir. Hikâyede, Abdî Kişinin kızı Gülgöz'ün Bakü'de kocaman, ışıklı bir salonda verdiği konser sırasında aklından geçenler ve hayalen geriye dönüşleri anlatılmıştır. Genç eşi Günay köyde verem hastalığına yakalanıp ölünce Abdî Kişi çocuklarını okutmak için şehre taşınır. O, pilot ve müzisyen olmak isteyen çocukların isteğine önce karşı çıkar. Kızı Gülgöz konservatuarda okumak isteğini söyleyince "Zurnacıdan hayır gelmez" der. Oğlu Bulud pilot olacağını söylediğinde "Tayyare sürmek Urus'un, Ermeni'nin işidir, Müselman'a yaraşan iş değil" diyerek onlara engel olmak istese de çocukların ve öğretmenlerinin ısrarı karşısında çaresiz kalıp razı oluyor. Bu hikâyenin dil ve üslubu da çok akıcı olup konser salonu, klasik Batı müziği ile yerli müzik arasındaki geçişler çok başarılıdır. Hikâyede,

savaşın sonra ülkede hummalı bir biçimde meydana gelen gelişmeler, bu gelişmelerin hayatın ve toplumun bütün kesimlerine nüfuz etmesi de başarıyla anlatılmıştır.

Amansız Sehv hikâyesinde, evladı olmadığı için kaynanasının ısrarıyla çok sevdiği kocasından ayrılmak zorunda kalan bir kadının ıstırapları anlatılmıştır. Kısırlıkla suçlanan ve kocasından ayrılmak zorunda kalan bu kadının aslında hiçbir kusuru yoktur. Asıl kusurlu olan kocası Arif'tir. Bu hazin hikâyede temas edilen aile içi meselelerde ilk fırsatta suçu kadının üstüne atma alışkanlığı, dışarıdan kimselerin kolaylıkla insanların özel hayatına müdahale etmeleri, insan hayatıyla oynamak, aile içi ilişkilere üçüncü dereceden şahısların müdahalesi gibi önemli konulardır.

Bir Piyale Xezer hikâyesi de müellifin şahsi hayatından bahsetmektedir. 1969 yılında yazılan bu hikâyenin kahramanı yazarın kendisi ve ailesidir. Bu hikâyede, sevilen mutlu bir annenin ve ailesinin, özellikle pilot olan kocasının hayatından bahsedilmektedir.

Üç Lövhecik adlı üç küçük paragraftan oluşan hikâye yazarın küçürek öykülerine örnektir. Bu kısa hikâyede de yazarın eşi pilot Memmed İbrahimov'a olan sevgisi, kocasının da kendisine olan sevgi ve fedakarlığı anlatılmıştır.

Niye Gec Dedin, Ay Qız hikâyesi tamamen biyografik ve aile-maişet konusuyla ilgili olup kahramanları da gerçek hayatta yaşamış insanlardır. Yazar, hikâyenin sonunda bütün kahramanların gerçek hayattaki ismini ve olayların geçtiği yılları not etmiştir. Böylece bu hikâyede bahsi geçen olayların 1945-49'lu yıllarda Bakü'de yaşandığı ve Qaratel'in Ezize Ceferzade, Surxay'ın meşhur şair ve edebiyatçı Qasım Qasımzade, Subutay'ın ise Bextiyar Vahabzade olduğu anlaşılır.

Nida hikâyesinde, olaylar bir mahkeme salonundaki boşanma davası sırasında gerçekleşir. İki gencin boşanma sebebi şiddetli geçimsizlik olarak gösterilse de hâkim genç annenin ev işleriyle ilgili hiçbir şey bilmediğini ve minik yavrusunu bile besleyemediğini, üstelik bu konuda herhangi bir çaba da sarf etmediğini öğrenir. Bütün çağlar için güncelliğini koruyan meselelerden biri de ailede çocukların bağımsız ve yetenekli bir birey olarak yetiştirilmesidir. Baba evinde hiçbir ev işi öğrenmeyen ve sadece mesleği olan piyano çalmakta mahir olan genç ve güzel Zemine'nin problemi aslında bütün evlerde çocuklarını ev işlerine alıştırmayan anne ve babaların da genel problemidir. Günümüzün genç nesli için de önemli mesajlar içeren bu hikâyede sadece gençlere değil, aynı zamanda anne babalara da bildiklerini evlatlarına öğreterek onları cemiyete faydalı ve donanımlı fertler olarak yetiştirmeleri telkin edilmektedir.

Polyak Qızı başlıklı ve anı tarzındaki bu hikâye müellifin anneannesi Rübabe Hanım'a ithaf edilmiştir. Hikâyede Sona adlı Polonyalı genç bir kadının hayatı ve Elekber adlı Azerbaycanlı eşine olan sevgisi anlatılmıştır. Burada 20. yüzyıl başlarındaki Bakü'nün eski mahallelerinin, yazarın yaşadığı çağda artık yıkılıp yerle yeksan olmuş eski mescit ve hamamların, bu mahallelerde yaşayan insanların ayrıntılı tasviri yapılmıştır. Bunlar Hacı Şihbala'nın köhne vagonları, Hacı Cebrayıl'ın, Gasımbey'in mescidi, Tezepir Hamamı, Şor Goşa, Gasımbey Hamamları vb.dir. Bu mahallelerden birinde yaşayan gemi kaptanı Püşgah Elekber'in karısı, küçük kızını öksüz bırakarak vefat etmiştir. Elekber, seferlerden birinde, geri dönerken Polonya'dan Sona adlı bir kız getirip onunla evlenir. Elekber'i çok seven Sona, kocasının sevgisini kazanmak ve çevreye uyum sağlamak için kısa sürede Müslümanlığı öğrenip kabul eder. Hikâye, Azerbaycan halk yaşamının, kadim merasimlerin anlatımı bakımından çok zengin olup Bakü'nün kadim mahalleleri, insanların yaşam biçimi, yabancılara bakış

açısı, kadınlar arasındaki uyum ve dayanışma, kültürel kaynaşma, hoşgörü, inanç ve ibadet meseleleri, giyim, eğlence ve çeşitli merasimlerin anlatımı açısından zengin malzeme içermektedir.

Yalan hikâyesi de biyografik içerikli bir anı hikâyesidir. Burada müellif, sanat ve güzellik konusundaki duygu ve düşüncelere de yer vermiş, kendisiyle ilgili hoşlanmadığı ve kusur olarak gördüğü özelliklerden söz açmıştır. Eserde adı geçen Hüseyin Qürbet, Türkmenistan’da yaşayan meşhur sinema yönetmenidir. Müellifle uzun süre eserleri üzerine mektuplaşmışlar, bir gün Bakü’de de buluşmuşlardır. Bu görüşme sırasında masumca söylenen bir yalan yüzünden yıllarca azap çeken müellif, özür dilemek amacıyla çok beğenilen bir eserini imzalayıp Hüseyin Qürbet’e göndermek üzereyken onun vefat ettiğini gazetede yayımlanan bir ölüm yazısından öğrenmiş oluyor.

Qoy Hemişe Sülh Olsun adlı bu küçük hikâye aslında çok anlamlı mesajlar vermektedir. Hikâyenin geçtiği deniz kenarını dünyaya, oyuncak yüzünden savaşmaya başlayıp sonra barıştırılan küçük çocukları ise dünyadaki insanlara benzetecek olursak aslında bütün insanlığın ders alması gereken bir hikâyesidir.

İyirmi İlden Sonra adlı hikâyede ise yıllar önce evlenip ailesiyle yeni bir eve taşınan bir annenin evlendikten 20 yıl sonra eski mahalledeki bir düğüne katılmak için baba evine gelmesinden bahsedilir. Buradayken daha önceden sevdiği fakat evlenemediği adamın oğluyla kendi kızının birbirlerini sevdiğini öğrenmesiyle yaşadığı duygular anlatılmaktadır. 20 yıl önceki anılarına dönen anne, “Kendin kendime kısmet olmadın... Bari oğlun kızıma kısmet olsun!” diye düşünür.

Bayram Hediyyesi adlı hikâye hem aile-maişet hem de savaş konusunda olup burada bir annenin oğlunu evlendirip torun sahibi olma yolundaki arzularından bahsedilir.

Hediyye hikâyesinde ise yazarın yakın çevresinden bir çocuktan bahsedilir. Bu çocuğun kahramanlığı, merhameti ve büyüklere has tavırlarla hasta ziyaretine gitmesi anlatılır. Bu hikâye aslında yazarın çocuk hikâyeleri içinde de incelenebilir.

Köhne Âdet hikâyesinde Sosyalist sistemin telkin ettiği sosyalist yaşam tarzı, halklar arasındaki dostluk ve kardeşlik, eski gelenek ve âdetlerin yenisiyle değişmesi konuları ön plandadır. Babasının bütün karşı koymalarına rağmen Azerbaycanlı bir kızla Gürcü bir gencin gizlice evlenerek kaçıp Türkmenistan’daki Nebitdağ’da çalışmaya gitmesinden, gitmeden önce ise yaşlı bir kadının evine sığınmalarından bahsedilir.

Bir Yerde Görmek İsterdim adlı anı hikâyede müellifin kendi hayatından, özellikle çocukluk ve ilk gençlik yıllarından bahsedilir. Tamamen biyografik olmamakla birlikte bu hikâyede yazarın hayatının önemli kesitleri de yer almıştır.

Anam Xestedir hikâyesinde vurgulanan hastalık aslında bildiğimiz anlamda bir hastalık değildir. Burada, evlatlarından etkilenerek futbol fanatığı olan bir anneden bahsedilmektedir.

Allah Amanatı başlıklı hikâyede ise ölen arkadaşının emanetine sahip çıkarak onu koruyan, 10 yıl sonra ise bu emaneti arkadaşının üniversiteyi kazanan torununa veren bir şahsın dürüstlüğü anlatılmıştır.

2. II. Dünya Savaşı Konusundaki Hikâyeleri

II. Dünya Savaşı Ezize Ceferzade'nin hayatında ve sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Hem özel hem de sanat yaşamında silinmeyecek izler bırakan bu savaşla ilgili yazar sadece savaşın yaşandığı yıllarda değil, neredeyse ömrünün sonuna kadar çok sayıda eser, özellikle de kısa ve uzun hikâyeler yazmıştır.

1941 yılında II. Dünya savaşı başlayınca bütün Sovyetler Birliğinde olduğu gibi Azerbaycan'da da genç-yaşlı demeden bütün erkekler Sovyet Ordusu içerisinde Almanlarla savaşa gönderilmiş, geride kalan yaşlılar, kadın ve çocuklar ise cephe gerisinde çalışarak ön cepheye silah, gıda ve giyecek sevkiyatında bulunmak için mücadele etmeye başlamışlardır. Açlık ve sefaletin kol gezdiği savaş yıllarında 20 yaşlı genç Ceferzade, Ağsu ilinin Çaparlı köyünde öğretmenlik yapmıştır. Yazar, bu dönemde yaşadıklarını, çalıştığı bölgedeki insanların, genel olarak Azerbaycan halkının çektiği sıkıntı ve meşakkatleri savaş konusunda yazdığı hikâye ve anılarında başarılı bir şekilde anlatmıştır (Bayram, 2016: 538).

1941-1945 yılları arasında cereyan eden II. Dünya Savaşı, bütün Sovyet yazarlarının olduğu gibi Ezize Ceferzade'nin de sistemin sürekli karmaşa dolu, sınıflar arası ve insanlar arası mücadeleye dayanan ve insanların haksız yere eleştiri ve suçlamalara maruz bırakıldığı bıkırtıcı kaotik edebî ortamından uzaklaşıp vatan ve millet sevgisiyle ortak düşmana karşı mücadele ve kutsal değerleri koruması gibi yüce amaçlarından bahseden eserler yazmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde yazdığı savaş konulu bütün eserlerinde Ceferzade bu düşüncelerin tesirinde olup bu konuda birbirinden değerli, gerçek savaş hikâyeleri yazmıştır. Bu hikâyelerin çoğunda olaylar Bakü'den ve Azerbaycan'dan kilometrelerce uzaklarda, özellikle Doğu Avrupa'da, Viyana, Polonya vb. yerlerde cereyan etse de yazar zamanı ve mesafeleri ustalıkla kısaltarak anlattığı olayların gerçekliğine okurlarını inandırmaktadır. Kocasının da aralarında bulunduğu binlerce Azerbaycan genci bu savaşa katıldığı için genç yazar muharebe konusunda yazdığı lirik-romantik hikâyelerinde kendi korkularını, özlem ve hasretlerini, mensubu olduğu halkın ortak duygu ve düşüncesi olarak yansıtmayı başarmıştır. Bu sebeple bu hikâyeler çok başarılı, samimi ve inandırıcıdır. Yazarın bu hikâyeleri lirik-romantik üslupla yazılmış olmakla birlikte savaşın bütün dehşet ve korkunçluğu da burada hissolunmaktadır. II. Dünya Savaşı sadece cereyan ettiği dönemde değil, 1986'lı yılların ortalarına kadar, hatta hayatının sonuna kadar yazarın gündeminde olmuştur. Çünkü bu savaş Azerbaycan vatandaşları da dâhil olmakla milyonlarca Sovyet vatandaşının hayatını alt üst etmiş, çocukları babasız, anaları oğulsuz, bacıları kardeşsiz, gelinleri dul bırakmıştır. Yazar, savaşın bütün çağlarda insanlara ve insanlığa vurduğu zararı bu hikâyelerde anlatmıştır.

Bu bölümde yazarın II. Dünya Savaşıyla ilgili 26 hikâyesi yer alsa da aslında diğer başlıklar altındaki hikâyelerinin de birçoğunda savaş konusuna temas edilmiştir. Bu bölümde incelenecek hikâyelerin başlığı şöyledir:

Oyan Balacığım, Ahar Sular, Mektub, Venalı Qız, Garıs Gecelerinden: Molniya ... molniya, İsfendiyar, Bir Eşqin Sonu, Nergiz, O Haçan Gelecek, Güneş Doğarken, Qızmar Demirler, Zöhre, Reqqase, Demir Papaq, Galar Üzler Qarası, Şefqet Bacısı, Sahibsiz Ev, Şekil, Daş Üzerinde, Xatire, Ana, Anaların Xası, Piroq, Pencek, Müellim, El Qızı.

Müellifin *Oyan Balacığım, Axar Sular, Mektub, Venalı Qız, Garıs Gecelerinden: Molniya ... molniya, İsfendiyar, Bir Eşqin Sonu, Nergiz, O Haçan Gelecek, Güneş Doğarken, Qızmar Demirler, Zöhre, Reqqase, Demir Papaq* adlı hikâyelerinin çoğu savaşın cereyan ettiği yıllarda, birkaçı ise savaştan sonraki ilk 5 yılda yazılmıştır.

Qalar Üzler Qarası, Şefqet Bacısı, Sahibsiz Ev, Şekil, Daş Üzerinde, Xatire, Ana, Anaların Xası, Piroq, Pencek, Müellim, El Qızı hikâyeleri ise 1955 yılından sonra yazılmış ve 1986 yılına kadar da yazar savaş konusunda eserler vermeğe devam etmiştir.

Bu hikâyelerin kahramanlarının hepsi Azerbaycan'ın sade, çalışkan insanları olup sakince hayatlarına devam ederken aniden savaşın dehşetiyle sarsılmışlardır. *Oyan Balacığım, Venalı Qız, Güneş Doğarken ve Demir Papaq* adlı hikâyelerde direkt savaş meydanı ve burada cereyan eden olaylar anlatılmıştır.

Axar Sular, Mektub, Garıs Gecelerinden: Molniya ... molniya, İsfendiyar, Bir Eşqin Sonu, Nergiz, O Haçan Gelecek, Zöhre, Reqqase adlı hikâyelerinde ise cephe gerisinde kalarak sevdiklerini düşünen, onların muzaffer olması için canını dişine takarak gece gündüz çalışan, arka cephede mücadele eden kahramanlardan bahsedilmiştir. Yazarın kendisi de çoğu zaman bu hikâyelerin ortak kahramanlarından. Buraya kadarki hikâyelerde acı, hüznün, nefret duyguları ön planda iken muharebeden sonra yazılan hikâyelerde ayrı bir hüznün, keder, hasret ve eseflenme ön plandadır. Vatan uğrunda, bütün bir halkın ve ülkenin geleceği olan nice genç yiğitlerimiz vefat etmiştir. Onların kaybı hem vatan için hem de sevenleri için yeri asla doldurulamayacak bir acıdır. Savaştan sonra yazmış olduğu hikâyelerinde Ezize Hanım Azerbaycan kadınının sadakat ve fedakarlığını da anlatmıştır. *Sahibsiz Ev, Pencek* hikâyelerinde, *Gözlenilmeyen Geliş* adlı uzun hikâyesinde muharebeye göndermiş oldukları erkeklerden daha mert, daha dayanıklı olan sadık Azerbaycan kadınları anlatılmıştır. Bu kadınların bazıları annedir, bazıları ise nişanlı genç bir kız veya ellerinin kınası henüz solmamış bir aylık gelindir. Muharebe bittikten ve aradan uzun yıllar geçtikten sonra bile bu kadınlar evlenmemiş, saçları ağarıp belleri bükülünceye kadar sadakatle sevdiklerinin yolunu gözlemişlerdir.

Yazarın savaş sonrası yazdığı eserlerden olan *Şekil ve Daş Üzerinde* hikâyelerinde hem Azerbaycan'da hem de Doğu Avrupa'da cereyan etmekle birlikte yine de Azerbaycan ve halklar arasındaki dostluktan bahseden olaylar anlatılmıştır.

3. II. Dünya Savaşından Sonra Cemiyette Meydana Gelen Manevi Çöküntülerden Bahseden Hikâyeleri

Savaş sırasında yaşanan açlık, kıtlık ve sefaletten sonra genellikle bir kalkınma dönemi başlar. Bu süreç bazen hızlı bazen yavaş olarak gerçekleşmekle birlikte savaş sonrası yetişen nesillerde genellikle müşahede olunan rehavete kapılma, rahat hayatı benimseme ve birçok toplumsal kuralı göz ardı etme eğilimleri II. Dünya Savaşından sonra Azerbaycan da dahil olmakla bütün Sovyet cemiyetinde görülür olmuştur. Özellikle üniversitelerde başını alıp giden rüşvet meselesi ve günlük yaşamın bütün alanlarında gözlemlenmekte olan yolsuzluk ve rüşvet, sistemin çarpık dayatmaları vb. durumlar, bu başlık altında ele alacağımız hikâyelerde ön plandadır.

Yazarın bu başlık altında değerlendireceğimiz 5 hikâyesi vardır. Bunlar, *Ümid Yeri*, *Ellerim Kesileydi*, *Müdrük Qerar (Atın Faciesi)*, *Çevrilmiş Zemi*, *Bal adlı hikâyelerdir*.

Bu hikâyelerden *Çevrilmiş Zemi* ve *Bal* adlı iki hikâyede, olaylar 1990'lı yıllarda cereyan etmiştir.

Ümid Yeri ve *Ellerim Kesileydi* hikâyeleri üniversite yaşamıyla ilgili olup kendisi de bir üniversite hocası olan yazarın günlük yaşamda karşılaşmış olduğu hadiselerden hareketle yazılmıştır.

Ümid Yeri hikâyesinde sınavlarını verip mezun olabilmek için her türlü yolu deneyen Ekber adlı tembel bir üniversite öğrencisinin Şahsenem isimli falcı bir kadınla anlaşarak annesi sıfatıyla onu üniversite rektörünün yanına gönderip ek sınav hakkı elde etmesi anlatılmaktadır. Hikâyenin yazıldığı yıllarda daha fazla cereyan etmekte olan bu tarz olayları tenkit etmek ve böylesi durumların bütün toplum nezdinde tenkit edilmesini sağlamak amacıyla yazar bu hikâyeyi yazdıktan neredeyse 10 yıl sonra ayrıca piyes olarak da düzenlemiştir. O dönemde televizyonun Azerbaycan cemiyetindeki büyük etkisini ve ücra il, ilçe ve köylerde yaşayan vatandaşlara kolaylıkla hitap etmesini dikkate alan yazar, toplumsal içerikli birçok hikâye, uzun hikâye ve romanlarını sonradan piyes ve radyo-piyas şeklinde tertip ederek dinleyicilerin ve izleyicilerin beğenisine sunmuştur.

Bu hikâyede birçok meseleye temas edilmiştir. Geleneksel yemek isimleri, yayla ve göçebe hayatından izler, kurnaz ve gözü açık bir falcı olan Şahsenem'in alacağı para ve ceket karşılığında ustalıklı rol yapıcı rektörü inandırması bunlardan bazılarıdır.

Ellerim Kesileydi hikâyesi de çok acıklı bir konu olan üniversitelerde, derslerine çalışmayıp rüşvet yoluyla sahte notlar alıp mezun olan öğrencilerden bahsetmektedir. Eser, işini rüşvetle çözenlerden, bazı namuslu hocalar rüşvet almadığında ise araya hatırı kırılmayacak şahısları koyarak amaçlarına ulaşan öğrencilerden bahsetmektedir. Bu hikâyede biyografik unsurlar da çoktur. Bir dönem bazı üniversite hocaları tarafından moda haline gelen tembel ve bilgisiz öğrencilere para karşılığında not vererek sınıftan sınıfa geçirme geleneği, hatta her notun da belli rayice tabi tutulması gibi olumsuz durumlar, cemiyetteki bu tarz durumlara asla müsaade etmeyen yazarın *Ellerim Kesileydi* hikâyesinde anlatılmıştır.

Müdrük Qerar (Atın Faciesi) hikâyesi de birçok yönden araştırılması gereken bir eserdir. Burada yazarın hayatından önemli ve hüzünlü kesitler de yer almaktadır. Müellif hikâyenin baş tarafında bunlardan bahseder. Yazar, burada hayatında üç defa bağrının dağlandığını söyler. Birincisi, sevdiği eserlerin elinden alınarak yakılıp kül edilmesidir. İkincisi, kardeşinin halk düşmanı yaftasıyla tutuklanıp Sibirya'ya sürgün edilmesidir. Üçüncüsü ise, görev dolayısıyla katıldığı bir programda yaşadığı bir olaydır.

1955 yılından sonra ülkede biraz daha ılımlı bir ortamın oluşmasından ve kardeşinin tutukluluğu dolayısıyla artık kendisinin önceki gibi resmi görevlerden uzak tutulmayıp zaman zaman bazı programlara gönderildiğinden bahseder. Bu hikâyede, Azerbaycan'ın Güney bölgelerinden birindeki bir program sırasında elden ayaktan düşüp işe yaramayan yaşlı bir atın akıbetini anlatır. Sonuç itibarıyla okurlar, bu sitemde yaşayan insanların tamamının akıbetinin bu yaşlı ve işe yaramadığında kurşuna dizilip köpeklere yem olacak atın akıbetinden farklı olmadığını anlayacaklardır. Onlar da aynen bu yaşlı ve işe yaramayan at gibi günün birinde kurşuna dizilerek

sınırdaki köpeklere yem olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. İşte müellifin bağrını dağılayan üçüncü trajedi budur.

Çevrilmiş Zemi hikâyesinde yolsuzluklara karşı direnen, haktan ve doğruluktan ayrılmayan genç bir öğretmenin başına getirilenler, onun iftiraya uğrayarak işten atılıp tutuklanması anlatılmaktadır. Burada, Sovyet döneminde uygulanması yasaklanan inanç ve ibadet unsurlarından da bahsedilmiştir. Yazarın eserlerinin önemli özelliklerinden olan bir hikâye içinde birçok detayın yer alması ve bunu hikâyenin normal seyri içinde başarıyla anlatıp okurların dikkatine sunması yöntemi burada da görülmektedir.

Bal hikâyesinde ise yazarın hayatının son yıllarından bahsedilir. Burada, bağımsızlıktan sonra mantar gibi hızla çoğalan sahte dindarların bir numunesi olarak Allah'ın adına, namaz ve niyaza sığınıp her türlü sahtekarlığı yapanlara örnek olarak bal satan yaşlı ve dindar görünüşlü bir adamın yeminler ederek müşterilere eritilmiş şekeri bal diye satması anlatılmıştır. Bu başlık altındaki hikâyelerde geçen olaylar gerçek hayattan alınmış olup cemiyetteki aksaklıkları göstermektedir.

4. Güzellik ve Güzel Sanatlarla İlgili Lirik-Romantik Hikâyeleri

Ezize Ceferzade'nin birçok eserinde güzel sanatlar ve estetik unsurlar, Antik Yunan kültür ve medeniyetine hem klasik Doğu hem de Yunan mitolojisindeki mazmun ve motiflere, özellikle klasik ve çağdaş eserlere, sanat tarihi vb. konulara temas edilmiştir. Bunun esas sebeplerinden biri ve en önemlisi yazarın ilk eğitimini bu alanda almış olması, yani Tiyatro Okulu'nda okumuş olması ve genel olarak tiyatro, sinema ve diğer görsel sanatlarla yakından ilgilenmiş olmasıdır. Ayrıca 1946 yılından itibaren yazarın Azerbaycan Tiyatro Okulu'nda ve Azerbaycan Kinostudiya'sında yöneticilik yapmış olmasının da bu hususta önemli bir payı vardır.

Sahilde Bir Qadın Oturub, Bülbüle Benzetdim, Qehramana Hediye, Gülsatan, Araz'ın Mahnısı, Tarixden Dörd Sehne, Gözellik Vurgunu ve Göz Qırpan İşıqlar yazarın bu bölümde inceleyeceğimiz hikâyeleridir.

1944 yılında yazılan *Sahilde Bir Qadın Oturub* hikâyesinde ak saçlı, siyah kıyafetli, kalbinden ve bütün varlığından insanlara sevgi ve sıcaklık dağıtan yaşlı bir kadının kısa hikâyesi anlatılmaktadır. Bu kadını herkes seviyor. Özellikle gençler onu sevgi ve saygıyla selamlıyor, etrafına toplanarak sohbetlerini dinlemeye can atıyorlar. Yaşlı olmasına rağmen oldukça sağlıklı olan bu kadın etrafına hayat ve canlılık dağıtan bir çınar gibi tasvir edilmiştir.

Qehramana Hediye hikâyesi de 1944 yılında yazılmıştır. Genel itibariyle yazarın bu yıllarda yazmış olduğu hikâyelerin çoğunda lirik-romantik üslup hakimdir. Bu küçürek hikâyede bahsi geçen kahraman halk ve tabiat tarafından öylesine çok sevilmektedir ki bahar, ilk tebessümünü ona vermek ister. Bunu işiten gonca "Men bahar etrimi ona qoxladacağam." der. Bunu duyan gece, "Men qehremanımın bahara doğru geden yolunu, göyler şamı ayın tebessümü ile işıqlandıracaq, qelbine nur saçacağam." diye karşılık verir. Güneş ise "Onun mehebbet camını men öz şüalarım ile dolduracaq, xoş talebine ilk seher tebessümü ile gülümseyecem..." der. Sema, buna karşılık "Onun uzaqgören qara gözleri bütün kürreyi-erzi göre bilsin deye, men üfüqlerimi daha da genişlendirecem." cevabını verir. Şair, ressam ve besteci "Biz en güzel eserlerimizi onun unutulmaz qehremanlıklarına hesr edeceyik." deyince genç kız hemen araya girer ve en değerli varlığı olan kalbini kahramana

bağışlamak için şöyle der: “Men mesum üreyimi ona bağışlayacağam.” Bahar, gonca, gece, güneş, sema, şair, bestekar, ressam ve genç kız olmak üzere sekiz ayrı unsur ve insanlar tarafından ödüllendirilen kahraman büyük ihtimalle II. Dünya Savaşına katılmış kahramanlardandır.

Tarixden Dörd Sehne adlı hikâye de büyük olasılıkla yazarın piyes veya film senaryosu oluşturmak amacıyla yazdığı eserlerinin ilk halidir. Bu hikâye Ezize Ceferzade'nin klasik Azerbaycan şairleriyle alakalı hikâye çalışmalarının daha ilk gençlik yıllarından itibaren başlamış olduğunu da göstermektedir. Hikâyede 4 ayrı sahne tasvir edilmiştir. Müellif her sahnede önce bir giriş ve ardından 12. yüzyıl Selçuklu dönemi klasik Azerbaycan kadın şairlerinden olan Mehseti Gencevî, Muhammed Fuzulî, Mirza Elekber Sabir ve 20.yüzyıl şairi Semed Vurgun'dan birer dörtlük yazarak 4 edebî levha şeklinde küçürek hikâyeler yazmıştır.

Araz'ın Mahnısı hikâyesinde Araz Çayı'na hitaben tarih boyunca onun başından geçen facialardan, bir vatanın parçalanıp ikiye bölünmesinden acıyla bahsedilir. 1945-46 yıllarında Güney Azerbaycan'daki Demokratik İnkılap'tan ve Güney Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesinden büyük mutluluk duyan yazarın mutluluğu bu hikâyeye yansımıştır. Ne yazık ki çok geçmeden bu sevincin yerini derin bir keder ve ıstırap alacaktır. Çünkü yeni kurulan ve kısa sürede İran Devleti tarafından işgal edilen bu devlet kısa sürede tarih sahnesinden silinecek ve bütün halka yeniden divan tutulacaktır. Bu hikâye konu itibarıyla aynı zamanda Güney Azerbaycan konulu hikâyeler içinde de değerlendirilebilir.

Bülbüle Benzetdim başlıklı, yarım sayfayı geçmeyen üç paragraflık küçürek öykü ciddi bir gözlem sonucunda yazılmıştır. Hikâye, müellifin Hazar Denizi üstünde güneşin doğuşunu izlemesi üzerine yazılmıştır. Sabahın erken saatlerinde Hazar Denizi üstünde güneşin doğuşunu seyretmeyi seven müellif bu sahneyi birçok eserinde tasvir etmiştir. Bu hikâyede güneş Hazar Denizinde yıkanan bir güzele benzetilmiştir. Güneş doğarken, sahildeki zeytin ağaçlarının dallarına konan ve boz meyvelere benzeyen serçeler aniden uçmaya başlar. Bu boz serçelerden biri güneşe doğru uçarken güneş ışınlarının etkisiyle altın rengine bürünmüş ve yazar boz serçeyi bülbüle benzetmiştir. Bu küçük hikâyede sembolizm akımının da ciddi etkisi görülmektedir.

Gözellik Vurğunu adlı hikâye, yazarın Mene Danışblar serisi içinde yayımlanmıştır. Hikâyedeki olaylar ressam bir kadının dilinden anlatılmıştır. Yurt dışındaki bir tatil beldesinde 10-11 yaşlarında çok güzel yüzlü bir oğlan çocuğuyla karşılaşan ressam kadın, bir sanatkâr sevk-i tabiisi ile onun güzelliğine hayran kalır. Hatta içinden onun portresini yapmak veya böyle güzel bir çocuğun annesi olmak duygusu geçer. Fakat hikâyenin sonunda kendisi de ressam kadını hayranlıkla seyreden bu oğlan çocuğunun bir ayağının sakat olduğu ve hassas çocuğun bu durumu kadına fark ettirmemek için biraz ağır hareket ederek geriden gelmesi anlatılmıştır. Bu hikâyede, tasvirlerdeki renk uyumu, güzellik tasvirleri bir yazardan ziyade bir ressamın bakış açısıyla ve başarıyla anlatılmıştır.

Göz Qırpan İşıqlar hikâyesi yazarın Leningradlı (Şimdiki adı Saint Petersburg'dur) arkadaşı Qalina Morozova'ya ithaf edilmiştir. Bu hikâyedeki olaylar Bakü'de, Hazar Denizi kıyısında bulunan bir dinlenme mekânında cereyan etmiştir. Bakü'ye tatile gelen bir misafirin gözünden büyümlü Bakü geceleri, Hazar'a yansıyan ayın yakamozu, gecenin karanlığında denizin ve şehrin uğultusu ve birbirinden güzel şehir manzaraları anlatılmıştır. Yalnız bu manzaralar arasında bir tanesi günlerce misafirin zihnini meşgul etmektedir. Gece yarılarında bile misafirhanenin dış duvarlarının karşısında

yer alan tek katlı binaların birinde sabaha kadar göz kırpan, daima yanıp sönmekte olan ışıkları seyreden misafir bu ışıkların ne anlama geldiğini, bu evde yaşayanların hangi işle uğraştığını günlerce düşünmüş, daima yanıp sönen bu ışıkların ne olabileceği üzerine çeşitli hayallere dalmıştır. Nihayet bir sabah istirahat evinin müdürünün çalışanlardan birine seslenerek “A bala, Yaqub, adama neçe kerem deyerler? Bir qeza çıxmamış get o işığı düzelt axı! Neçe gecedi fikir verirem hasarın o üzündeki temirxanada kantakt pozulub, hey yanıp sönr. . .” demesiyle her şey ortaya çıkar. Bu hikâyede müellif Fuzuli’den, Seyyid Azim Şirvani’den de konuyla ilgili beyit örneklerine yer vermiştir. Bu hikâyede Bakü’ye tatile gelen Rus bir turistın tahayyülündeki Doğu ve Doğu’ya ait levhalar da başarıyla canlandırılmıştır.

Gülsatan hikâyesinde gülcülük ve çiçekçiliğin merkezi olan Bakü’den, Bakü’deki çiçek satıcılarından bahsedilir. Hikâye, “Her Novruz bayramında mene ellerinden benövşe getiren Heqiqet Qarabağlı’ya ithaf edilmiştir.” epigrafiyla başlar.

Bu hikâyede birbirinden güzel gül ve çiçeklerin adları sayılır, bu çiçeklerle ilgili klasik şairlerden beyitlere yer verilir. Genç bir oğlanın sevgilisine hediye etmek için çiçek pazarında menekşe araması, oysaki narin, boynu bükük bir güzele benzeyen menekşenin pazarlarda satılan türden bir çiçek olmadığı hikâyede anlatılır. Şiir ve sanat konusunda zevk sahibi olan çiçek satıcısı Memmedyar Kişi çiçeklerden iyi anlar. O, hangi çiçeğin ne zaman, kimlere hediye edileceğini de çok iyi bilmektedir. O gün şans eseri eline geçmiş olan bir demet menekşeyi sevgilisine sunması için pazara gelen gence hediye eder.

5. Güney Azerbaycan Konusundaki Hikâyeleri

Ezize Ceferzade, içinde bulunduğu toplumun bütün tarihi, sosyal-siyasi olaylarına, bütün sıkıntılarına temas eden bir yazardır ve bu husus daha ilk gençlik yıllarından itibaren onun önemli özelliği olarak görülmekte, mücadelecî ruhunu yansıtmaktadır. 1945-46 yılları arasında kurulup kanla bastırılan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ve burada yaşayan soydaşlarımızla ilgili olaylar, özellikle de Güneyde yapılan katliamlar hem bu hadiselerin cereyan ettiği 1945-46 yıllarında hem de daha sonraki yıllarda Ezize Hanım’ın gündeminde olmuştur. Müellif ilk gençlik yıllarından itibaren bu hikâyeleri yazsa da yazıldığı yıllarda bunların çok az bir kısmını yayımlatmıştır. Büyük ihtimalle bu hikâyeler Sovyetler Birliği ile İran arasındaki mütteliklik anlaşmaları sebebiyle o yıllarda yayımlanmamıştır.

Ezize Ceferzade, Güney Azerbaycan meselesini, bu uğurda şehit olan fedailerini, onların yakınlarının acı hayatını bu hikâyelerde başarılı bir şekilde anlatmış, aynı zamanda edebî eserleri vasıtasıyla bu olayların kayda geçirilmesini de sağlamıştır.

Bu başlık altında toplam dokuz hikâyeye yer almaktadır. Bunlar *Müğenni*, *Sabah Xanım*, *İyne Derdi*, *Ata ve oğlu*, *Fotoaparət*, *Dağlar Qoynunda*, *Xerite*, *Simaver*, *Bire’dir*.

Müğenni hikâyesinde, Şeyh Mehmed Xiyabani’nin liderliğinde gerçekleşen millî mücadele sırasında bomba patlamasıyla gözleri kör olan Murad adlı fedainin oğlunu da bu harekatta kaybetmesi, gelini öldükten sonra öksüz ve yetim kalan Kamandar ve Şükufe adlı torunlarının hayatından ve onların da bu mücadeleye katılmasından bahsedilir.

Sabah Hanım hikâyesi de çok etkili bir eserdir. Yıllar önce 5-6 yaşlarındaki oğlunu kaybeden Sabah Hanım, sevilen meşhur bir aktris olmuştur. Güney Azerbaycan'a gittikleri bir turne sırasında, konakladıkları otelden çıkıp şehri gezerken yolunu kaybeder. Yolda üst başı perişan bir hamalla karşılaşır. Hamal günlerdir onu takip eden genç bir oğlandır. Filmlerine bakarak kendisine hayran olan bu hamalla bir az sohbet ettikten sonra Sabah Hanım, onun acıklı hikayesini dinlemek için oteldeki odasına davet eder ve burada onun yıllar önce kaybettiği oğlu olduğunu öğrenir.

Hikâyede, dilencilikle geçinen, perişan edilen Güney Azerbaycanlı soydaşlarımız ve onların ihtiyaç ve sefalet içinde yaşamaya mahkûm edilmesi gözler önüne serilmiştir.

İyne Derdi başlıklı hikâyeye 1947 yılında yazılmıştır. Ülkesinin bağımsızlığı uğrunda mücadele eden, gece gündüz bağımsız millî bayrağa nakışlar işlediği için yakalanıp işkencelerle idam edilen kahraman bir Azerbaycanlı kızın yaşadığı felaket, annesi tarafından bir gazeteciye anlatılmıştır.

Ata ve Oğlu hikâyesinde de Güney Azerbaycan'daki fedailerin mücadelesi anlatılmaktadır. 1947 yılında yazılan bu hikâyede fedailerin cesur komutanı Emirzade ve onun kendisi gibi kahraman oğlu Azad'ın mücadelesinden bahsedilir.

Fotoaparar hikâyesi 1948 yılında yazılmıştır. Tutuklanarak meydanda halkın gözü önünde idam edilen demokrat bir genç ve idam sırasında genci taşlamaya mecbur edilen ama asla İran ajanlarının tehditlerine boyun eğmeyen yaşlı bir ihtiyarın yaşadıkları anlatılmıştır.

Dağlar Qoynunda adlı hikâyede yine de fedailerden ve onların mücadelesinden bahsedilir. Fars askerleri 50 yaşındaki fedai Berho'nun evini yakmış; oğlunu, karısını ve 80 yaşındaki annesini ve kız kardeşini kılıçtan geçirmişlerdir. Kendisi ile yakalanarak 15 yıl boyunca Kasr-ı Kacar zindanında işkencelere tabi tutulmuştur. Fakat orada bile ümidini kaybetmeyen fedai, işkence gördüğü yılları ve o anlardaki duygu ve düşüncelerini ümitsizliğe düşen genç fedailere anlatarak onları motive eder.

Xerite hikâyesinde, Güney Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti İran Devleti tarafından yıkıldıktan sonra buradaki soydaşlarımızın maruz kaldığı zulüm ve sürgünlerden bahsedilmektedir.

Simaver hikâyesinde, 1938 yılında evlendiği Güney Azerbaycanlı kocası ve onun ilk karısından olan çocukları ile birlikte zorla Kuzey Azerbaycan'dan Güney Azerbaycan'a sürülen Urhan adlı Şamaxılı bir kadının yaşamı fonunda o yıllardaki tarihi, sosyal ve siyasi olaylara ayna tutuluyor.

Bire hikâyesi Mene Danışblar serisindedir. Bu hikâyeye 1986 yılında yazılmıştır. Burada da Güney Azerbaycan'daki özgürlük mücadelesinden bahsedilmektedir.

6. Yabancı Ülkelerdeki Yaşamı Anlatan Hikâyeleri

Dünyanın birçok ülkesine seyahat eden yazarın yurt dışındaki insanların yaşamından bahseden hikâyeleri de çoktur.

Esmeralda, Kölge, Güleyen Akvili, Gözel Gana Üçün, Möcûze, Afrika Heç Kesi ve Heç Neyi Bağışlamır, Smol Kapitalistler, Qana'nın Geleceyi bu hikâyelerdendir. Yazarın bu hikâyeleri arasında sadece *Esmeralda* Azerbaycan'da iken, diğerleri ise Qana seferi sırasında yazılmıştır.

1944 yılında yazılan *Esmeralda* hikâyesinde olaylar Amerika'da cereyan etmekte olup burada yaşayan sanatçıların hayatından bahsedilir. Sosyalist realizminin de etkisiyle yazılan bu eserde masum

yüzlü, ince yapılı Polli Klayd isimli bir aktris ücra kasaba tiyatrolarından birinde kocası Robert Klayd ile birlikte çalışmakta, kocasının yazdığı senaryolarda oynamaktadır. Şikago'daki meşhur film şirketlerinden birine Viktor Hügo'nun *Paris Notre Dam Kilisesi* esasında yazılmış *Esmeralda* adlı eserin senaryosu verilir. Meşhur bir film olacağı beklenen senaryoda Esmeralda karakterini canlandıracak kadın aktris adayını arayan firma yetkilileri nihayet Polli'nin bu iş için en uygun aktris olduğuna karar verirler. Yüklü para karşılığında ve çekimlerin sadece üç ay süresinde tamamlanacağını vaat ederek hamile olan Polli'yi Esmeralda rolünde oynamaya ikna ederler. Hamileliğinin ilerleyen haftalarında çekimler bitmez ve Polli'nin durumu kötüye gider. Hekimlerin hareket etmeyi yasaklamasına rağmen şirket sahiplerinin tehdidi ve psikolojik baskısı sonucunda Polli bebeği aldırarak zorunda kalır.

Hikâyedeki Esmeralda karakterinin ismi müellifin iki yaşını doldurmadan vefat eden kızının adıdır. 1944 yılında yazılan bu hikâyede Sosyalist realizminin belirgin etkisi görülmekle birlikte yazar daha çok genç bir annenin ıstırabına dikkat çekmeyi başarmıştır.

Ezize Ceferzade, Afrika'da iken yazdığı hikâyelerini *Uzaq Ellerde* başlığı altında tasnif etmiş ve bu hikâyelerin çoğu çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Bunlar *Kölge*, *Güleyen Akvili*, *Gözel Qana için*, *Möcüze*, *Afrika Heç Neyi ve Heç Kimi Bağışlamır* adlı hikâyeleridir.

Kölge hikâyesi yazarın diğer hikâyelerinden farklı ve ilginç, aynı zamanda çok hüznü bir hikâyedir. Memmed Emin Resulzade liderliğinde kurulmuş olan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde Müsavat Partisi mensuplarından bir öğretmenin hayatı anlatılmıştır. 28 Nisan 1920 yılındaki Sovyet işgalinden sonra Ruslar tarafından yakalanıp kurşuna dizileceği endişesiyle Bakü'den Türkiye'ye hicret eden, fakat Stalin'in notası üzerine burayı da terk edip Afrika'daki Nijerya'ya, oradan da Qana'ya yerleşen bir soydaşımızın hazin ve savrulmuş hayatı anlatılır.

Hikâyede geçen olayların yaşandığı ve eserin yazıldığı dönem 1965 olduğundan eserde Sosyalist realizminin ciddi etkisi görülmektedir. Buna rağmen yazar, birçok meseleye temas etmiş ve kahramanın dilinden o dönem için bilinmeyen bazı bilgileri vererek satır altı ifadelerle Azerbaycan muhacereti meselesine ve savrulup yerle yeksan olmuş insan hayatlarına dikkat çekmiştir.

Güleyen Akvili, *Gözel Qana İçin* hikâyelerinde Afrika halkının bağımsızlık mücadelesinden, bu yolda verilen sayısız kurbanlardan bahsedilir. Kocasını, oğlu ve kardeşleri bu uğurda öldürülen fitrat yönünden şen şakrak Akralı kadınların bu felaketler sonucunda karamsar ve mutsuzlukları üzerinde durulur.

Möcüze hikâyesinde Hristiyan misyonerlerin çeşitli yalanlarla Afrika insanını kandırması ve buradaki misyonerlik faaliyetleri üzerinde durulur.

Afrika Heç Kesi ve Heç Neyi Bağışlamır hikâyesinde ise Aili adlı genç, eğitilmiş ve güzel bir zenci kadının âşık olup evlendiği Ceyms adlı İngiliz kocasının kendisine ve mensubu olduğu halka sürekli hakaret etmesi üzerine dayanamayıp kocasını öldürmesi anlatılmıştır.

Smol Kapitalistler hikâyesinde etraftaki ormanlardan meyve toplayıp dükkânların önünde yabancı zenginlere satmaya çalışan Ganalı çocukların zor yaşamından bahsedilir.

Qana'nın Geleceği adlı hikâyede, Mister Kofini isimli patronundan köylüsü için iş isteyen bekçi Enesi'nin yardımseverliği ve soydaşlarının sıkıntılarına çözüm bulma çabası anlatılmıştır.

7. Karabağ Konusundaki Hikâyeleri

Ezize Ceferzade'nin Karabağ'la bağlı en önemli eserlerinden biri *Natavan Haqqında Hekayeler'dir*. Bu hikâyelerin bir kısmı 1960'lı yıllardan itibaren süreli yayınlarda basılmış veya tefrika edilmiştir. İlk defa 1963 yılında Bakü'de kitap halinde yayımlanan bu eserde üç ana başlık altında toplam 15 hikâye yer almıştır. Eserin 1970 yılındaki baskısında bu hikâyelerin sayısı 22'ye ulaşmıştır.

Bu hikâyelerin başlıkları *Semiş, Görüş, Bibiheybet, Hediye, Dünyaya İnsan Gelir, Aylı Gecede, Mehebbet, Elçi, Vergi, Ağdam Yolunda, Su Derdi, Atlı, Kimsen? İki Arzu, Dayan Derviş, Bayramdır, Ceyran, Kırkbuğum, Şaire, Garapapag Gebilesinin gızı Sevenler, Aman Evi, Neğme, Bu Gün Senin Yaşadını Gördüm* şeklindedir. (Cəfərzadə, 2021a, 24-199)

Bu hikâyelerde Han kızı Natavan, yüce duygular sahibi bir şair, güzel ve akıllı bir Şark ve Azerbaycan kadını, adil bir yönetici, dert ortağı, hak ve hukuktan yana tavır sergileyen dertli bir anne ve Karabağ'ın son hâkimi olarak anlatılmıştır. Bu hikâyelerin en önemli özelliği yarı biyografik olup çeşitli kaynaklardan, tezkire ve cönklerden ve şairin yaşayan aile fertlerinin bilgilerinden faydalanılmış olmasıdır. Müellif, Hurşidbanu Natavan'ın portresini hem ilmî hem de edebî zeminde araştırmış ve öyle yazıya geçirerek ebedileştirmiştir.

II. Dünya Savaşı konusundaki onlarca hikâye kaleme alan müellifin Karabağ Savaşı konusunda yazılmış sadece iki hikayesi vardır. Bunun sebebi ise yazarın bu konuda hikâye yazmaktan ziyade çağın gerektirdiği gibi davranması, meydanlardan, radyo ve televizyonlardan halka, Azerbaycan ve Rusya'daki devlet yetkililerine hem doğrudan hem de dolaylı yollarla hitap ederek onları bu savaşı durdurmaya çağırmasıdır. Yazar bütün konuşmalarında, bu haklı mücadelede, dünya devletleriyle birlikte dağılmakta olan Sovyetler Birliği içindeki ülkelerin de Azerbaycan'a destek olmasını istemiştir. Bu, işin bir tarafıdır. Diğer ve en önemli tarafı ise kuvvetlerin ve şartların eşit olmadığı bu savaşın yenilgisiyle içine kapanan, ruhi bunalım geçiren Azerbaycan insanına, özellikle gençlere mücadele ruhunu aşılmalı; geleceğe ümitle bakarak Semender Kuşu gibi âdeta yeniden, küllerinden şahlanmayı onlara tavsiye etmiş, gün görmüş bir aydın ve bir anne olarak sürekli ümit ve moral vermiştir. Bu husus yazarın daha çok radyo ve televizyon programları ve meydanlardaki konuşmaları için geçerli olup bu konuşmaların metni süreli yayınlarda da yayımlanmış ve böylece herkese ulaşmıştır.

Halkımızın, özellikle savaşın ilk hedefi olan kadın ve kızlarımızın trajedisi ise yazarın hikâyelerinde, *Qobustan Çökeklerinde* ve *Gülüstan'dan Önce* adlı romanlarında yansıtılmıştır. *Onda ve İndi, Qara Qayalar* yazarın Karabağ konusundaki hikâyeleridir. Sadece bu iki hikâyede bile Ermeni vahşetinin 100 yıllık tarihini, dinmeyen kin ve nefreti görmekteyiz. (Bayram, 2021: 10)

8. Satirik Hikâyeleri

Müellifin farklı yıllarda *Tek Sebir, Kirpi gibi* satirik dergilerde ve diğer süreli yayınlarda çıkan yazıları çoktur. Bu yazıların bazıları hikâye bazıları da gazete yazılarıdır.

Ezize Ceferzade'nin sanatında Azerbaycan edebiyatının meşhur satirik yazarlarından Mirze Celil'in kurucusu olduğu Molla Nesreddin dergisinin, Mirze Celil ekolünün ve yine meşhur satirik şairlerden Mirze Elekber Sabir'in büyük etkisi vardır. Yazarın lirik-romantik hikâyelerinde Ali Bey Hüseyinzade'nin yönettiği Füyuzat dergisinin, Füyuzat edebî mektebinin; bu geleneğin önemli temsilcilerinden olan Hüseyin Cavid, Cefer Cabbarlı, Mikail Müşfiq ve diğer romantiklerin büyük tesiri ile birlikte satirik hikâyelerinde de Molla Nesreddin edebî mektebinin, Mirze Celil ve Sabir'in dil ve üslubunun tesiri de çok güçlüdür. *Satirik Hikâyeler* başlığı altında incelediğimiz bu bölümde müellif, Molla Nesreddin dergisindeki satirik yazıların dil ve üslubunu benimsemiştir. Güldürürken düşündürülen veya Mirze Celil tarzında, yazılarıyla iğneleyerek öğreten, gaflet uykusundan uyandıran bir üslubun devamcısı olan yazar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan edebiyatında satirik hikâyelerin de en başarılı örneklerini vermiştir.

Yaşadığı dönemde toplumsal hayatta var olan eksikliklere ayna tutan bir aydın olarak bu olumsuz durumları eleştiren müellif, daha çok dini sömürenleri, halkın malını utanıp çekinmeden talan edenleri, bulunduğu vazifenin hakkını vermeyen devlet memurlarını, kütüphanecileri, hekim, belediye başkanı, işçi, hemşire, ebe vb. gibi vazife ve meslek sahiplerini eleştirmiştir. Müellif bu hikâyelerinde Güzgühanım, Mollabacı, Meyransa Bibi kimi orijinal tipler oluşturmuş, bu karakterleri birbiri ile yazıştırmakla mektuplar aracılığıyla bütün eksiklikleri ortaya çıkarmıştır.

Yazarın 1969 yılından 1992 yılına kadar Kirpi Dergisinde 29 satirik yazısı yayımlanmıştır. Bu yazılardan 13'ü hikâyedir.

Hüseynqulunun İneyi, Ağlamaq Evezine Gülmeyim Tutdu, Miniaturler, Dayımın Dersleri, Pilpile Piri, Yuyulmuş Erişte, O Dünyadan el-Faniye Mektub, Molla Bacının Gizli Duası, Tezexamım Mollalar, O dünyadan Mektub, Gözaydınlığı, Meyransa Bibiye Mektub, Cehalet Tör-töküntüleri başlıklı bu hikâyelerin tamamı satiriktir.

9.Yazarın Sosyalist Realizminin Etkisiyle Sovyet Yaşam Tarzından Bahseden Hikâyeleri

Ezize Ceferzade'nin ilk eserlerinde, özellikle genç yaşlarında iken yazdığı hikâyelerde Sosyalist realizminin ve Sovyet yaşam tarzının anlatılıp övüldüğü hususlar fazladır. Bunlardan özellikle *Xezer, Din Direyim, Gülüş, İntizar* adlı hikâyelerinde Sovyet hâkimiyetinden önceki yıllarda cemiyette yaşanan kargaşa ve kaostan bahsedilmiştir. Sovyet hakimiyetinden önceki dönem kötülenerek bu devirde derebeylerin halka zulmetmesi, ismini Mirze Elekber Sabir'in aynı adlı gizli imzasından esinlenerek vermiş olduğu *Din Direyim* hikâyesindeki yüzbaşı Ehmed Bey'in köydeki kız gelinin namusuna göz dikmesi, bölge kadısının rüşvet alarak onu desteklemesi, *Gülüş* hikâyesinde annesi ile kendisi arasında zihniyet farkı olan genç bir kızın tepki dolu düşünceleri, *İntizar*'daki Azerbaycan'da Sovyet döneminin ilk yıllarında yaşanan çatışma ve facialar, *İntizar*'ın babasının ve kocasının öldürülmesi, *İntizar*'ın aklını kaybetmesi gibi konular yazarın sanatının ilk yıllarında Sosyalist realizminden etkilendiğini göstermektedir. Ezrayıl hikâyesinde de eski zihniyet ile yeni zihniyetin çatışması, genç Sovyet neslinin temsilcisi pioner Fitat ile eski zihniyetin temsilcisi olan annesi arasındaki temel farklar ortaya konmuştur.

Ezrayıl, Xezer, Din Direyim, Gülüş, İntizar, Araz qızı, Sağınçı, Aslan, Naxış, Ana başlıklı hikâyeleri yazarın Sosyalist realizminin etkisinde Sovyet yaşam tarzından bahseden eserleridir.

10. Tarihi-Biyografik, Efsanevi ve Masal Kahramanlarıyla İlgili Hikâyeleri

a) Tarihi- Biyografik Hikayeleri

Ezize Ceferzade'nin tarihi-biyografik içerikli ilk hikâyelerine *Natavan Haqqında Hekâyeler* kitabı örnek gösterilebilir. Bu kitapta, 19. yüzyılda yaşamış Karabağ'ın son hanı olan kadın şair, hattat ve ressam Hurşidbanu Natavan hakkında yazılmış hikâyeler yer almaktadır. Hurşidbanu Natavan, 19. yüzyıl gibi çok karışık bir dönemde hâkimiyete gelmiş, Karabağ gibi üzerinde çeşitli komploların düzenlendiği stratejik, doğal ve tarihi zenginliklere sahip bir bölgede hanlık yapmış, daima halkının yanında olmuş, açları doyurmuş, çıplakları giydirmiş, evsizleri ev bark sahibi yapmış, ona sığınanları ve yardım isteyenleri daima korumuştur. Çağının birçok yabancı seyyah ve müsteşrikleriyle, özellikle Fransız yazarı Aleksandr Düma (Baba) ile Bakü'de görüşmüş, hatta el işlerinden bazılarını ona hediye etmiştir.

Sanatında Azerbaycan klasik şairlerine, âşıklara, özellikle kadın şairlere geniş yer veren yazar, bu kitabında Hurşidbanu Natavan'ı vatanını ve halkını seven bir kadın, aşk yarası almış bir sevgili, şefkatli bir anne, vefalı bir eş, başarılı bir şair, adaletli bir kadın yönetici olarak değerlendirmiş, onun hayırseverliğini, Karabağlılar, özellikle Şuşalılar için yaptığı önemli işleri hikâyelerinde anlatmıştır.

Sovyet Hükümeti, “Bütün ülkelerin proletaryaları beylere, hanlara ve burjuvaziye karşı birleşerek” kurulduğundan, Sovyet edebiyatında da saraydan, beyden, handan, hele klasik şiirin temsilcilerinden, aşktan, ferdi duygulardan bahsetmek, bu eserin yazıldığı yıllarda çok tehlikeli bir durumdu. Yazar bütün bu sakıncalı durumlara meydan okuyarak 1963 yılında böyle bir eseri korkup çekinmeden yazıp yayımlatabilmiştir. 1963 baskısındaki eserde üç ana başlıkta toplanmış 15 hikâyeye sonraki baskılarda 7 hikaye daha ilave edilerek hikaye sayısı 22 olmuştur.

Klasik Azerbaycan şairlerinin romanını yazan ve sanatının erken dönemlerinden itibaren bu konuya önem veren yazarın bu alandaki ilk eseri *Natavan Haqqında Hekâyeler*'dir. Bu eserde yazar aynı zamanda tarihi-biyografik hikâyeciliğin temelini atmıştır.

Deniz, Ah Deniz adlı ilk başlıkta *Görüş, Bibiheybet, Hediye, Dünyaya İnsan Gelir* başlıkları altında 4 hikâyeye yer almıştır. *Cehizsiz Qız* adlı ikinci başlıkta *Aylı Gecede, Mehebbet, Elçi, Vergi, Ağdam Yolunda* adlı 5 hikâyeye yer verilmiştir. *Xan Qızı Bulağı* adlı üçüncü başlıkta ise *Su Derdi, Atlı, Kimsen, İki Arzu, Dayan Derviş, Bayramdır, Qırxbuğum, Şaire adlı* 7 hikâyeye yer almıştır.

Bu hikâyelerde, yazar Hurşidbanu Natavan'ın yardımseverliğinden, aşka sevgiye önem vermesinden ve fakir-fukarayla, kimsesiz gençleri evlendirip ev-bark sahibi yapmasından, devlet memurlarının zulmüne boyun eğmemesinden, millî mensubiyetini ayırt etmeksizin her fırsatta tebaası olan halkı korumasından, zulme ve haksızlığa, zorla kız kaçırımlara karşı olmasından bahsedilir.

Bu hikâyelerde, Natavan'ın Şuşa halkının, özellikle kız ve gelinlerin yaz kış demeden zor şartlarda dağlar aşarak, tepeler geçerek yüksekte bulunan Şuşa'ya omuzlarında su taşımaya üzülmeleri sonucunda bütün yakın çevreyi dolaşarak en tatlı suyu bulup üç yıl içinde şehre su kanalı yaptırtmasından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümdeki *Men Güneşin Tellerini...* başlığı altında *Karapapak Kabilesinin Kızı, Sevenler, Aman Evi, Nağme, Bu Gün Senin Yaşadını Gördüm* başlıklı hikâyeler yer almaktadır. Burada Natavan'la ilgili hatıra ve anılardan, zor durumda kalanların, zorla evlendirilmek istenen kız ve

erkeklerin kaçarak ona sığınmalarından bahsedilir. Şairin erken yaşta ölen oğlunun yaşıtını görerek anne yüreğinin kahrolması, yetiştirdiği müzisyenlerin çokluğu dolayısıyla Azerbaycan'ın konservatuvarı olan Karabağ muhiti, bu muhitte yetişen hanendeler de burada anlatılmıştır.

Bu hikâyelerde yazar 19. yüzyılda, Karabağ'ın ve Azerbaycan'ın içinde bulunduğu edebî, sosyal-siyasi olayları, mahalli unsurları vb. başarıyla yansıtmıştır. Müellif, şairin hayatına dair bütün ayrıntıları çeşitli kaynaklardan okuyarak bizzat şairin soyundan gelenlerle görüşmüştür. Ezize Ceferzade, bu eserden hareketle senaryo da yazmış, fakat film çekilirken Moskova'dan gönderilen editörün yaptığı değişiklikleri kabul etmediği için filmin çekimleri durdurulmuştur.

b) Efsane ve Masalların Etkisinde Yazılmış Hikâyeleri

Ezize Ceferzade, birçok hikâyesinde, özellikle *Anamın Nağılları* kitabı içinde yer alan hikâyelerinde masal ve efsanelerden faydalanmıştır. Onun *Anamın Nağılları* dışında yazmış olduğu *Bülbül*, *Bülbülün Nağlı*, *Terlan*, *Defne Yarpaqları*, *Gızbike Gız Galası*, *Yuxuda* adlı hikâyeleri bu konuda yazılmıştır. Bu hikâyelerde vatan sevgisi, düşmanlara karşı mücadele, kadın veya erkek farkı gözetmeksizin herkesin vatan uğrunda savaşmasının ve vatani korumanın önemi üzerinde durulmuştur.

Bülbül ve Bülbülün Nağlı hikâyeleri klasik edebiyattaki gül ve bülbül mazmunu esasında yazılmıştır. Bu hikâyelerde, yazar güncel konulara yer vermiş, masal-hikâye üslubuyla yazmıştır. Tarihi-biyografik içerikli bu hikâyeler savaş konusu, kahramanın ülkeye saldıran düşmanlarla mücadele etmesi, sevgilisinin zalimlerin eline geçmesi vb. motiflerle çok zengin ve farklı bir içeriktedir.

Bülbülün Nağlı hikâyesinde Mevlâna Celalettin Rumi'nin Mesnevi'sinde yer alan bülbül ile ilgili hikâyelerin ve Azerbaycan Şark edebiyatında yerleşmiş ve dilden dile dolaşıp günümüze kadar gelmiş edebî geleneğin izleri görülmektedir. Azerbaycan edebiyatında, özellikle Şamahı muhitinde Mevlana'nın Mesnevi'sinin etkisi ve Mesnevi'deki hikâyelerin günümüze kadar gelen yansımaları hâlâ canlıdır. Bu durum nesillerden nesillere, özellikle masallar vasıtasıyla aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Müellif de muhtemelen annesinden veya anneannesinden bu hikâyeyi duyarak masal-hikâye tarzında edebiyatımızda ölümsüzleştirmiştir.

Terlan hikâyesinde de vatan sevgisi, yurdunu ve sevdiklerini korumak, bu uğurda mücadele etmek konusu ön planda olmakla birlikte, her durumda sabır ve temkinle davranmak, sonucunu düşünmeden ani kararlar vermemek gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca 20. yüzyıl başlarında özgürlük ve bağımsızlığın sembolü olan Terlan mazmunu da Azerbaycan edebiyatında çok kullanılmıştır. Özellikle Mikail Müşfik vb. şairlerin eserlerinde bu mazmun çok kullanılmış olup Ezize Ceferzade'ye de onlar aracılığıyla ulaşmıştır.

Defne Yarpaqları hikâyesinde bir efsaneden hareketle vatan sevgisi, güzellik ve masumiyet, düşmanlara karşı mücadele konuları işlenmiştir.

Qızbike Qız Qalası'nda da destansı bir üslupla Bakü'de Hazar Denizi sahilinde bulunan tarihi kız kalesiyle ilgili bir efsane anlatılmıştır.

Bu hikâyelerin temel amacı vatan evlatlarının asla gaflette bulunmayıp her zaman uyanık olmalarını sağlamaktır. Özellikle son yüzyıllarda cemiyet olarak yaşamış olduğumuz toprak

kayıpları, Hocalı, Kelbecer, Şuşa ve onlarca şehrimizde yapılan katliamların bir daha yaşanmaması adına bu hikâyeler büyük önem arz etmektedir. Müellif annesinden ve ninelerinden duyduğu bu efsane ve masalları hikâye şeklinde yazıya geçirerek gelecek kuşakların bu doğrultuda yetişmesini amaçlamıştır. Ezize Ceferzade bu hikâyede harf sembolizminden başarıyla istifade ederek Quzey, Qızbikle, Quşlu, Qızılqaya vb. kahramanların çoğunun ismini q harfiyle başlatmıştır. Ayrıca bu hikâyenin kahramanı olan Qızbike karakteri müellifin 1981 yılında Yazıcı neşriyatında yayımlanan Bakı 1501 romanındaki Bibihanım Sultan'ın da bir prototipi sayılmaktadır.

Yuxuda hikâyesi de müellifin uyku ile gerçeklik arasında cereyan eden olayları anlatması bakımından önemli bir hikâye olup halk anlatıları esasında ortaya çıkmıştır. Bu hikâye, birtakım değişikliklerle ve farklı kahraman isimleriyle yazar tarafından yeniden şekillendirilerek 1981 yılında yazılan Semender *Quşu* adlı uzun hikayesindeki karakterlerden Seyfi Emi tarafından da anlatılmıştır (Cəfərzadə, 2021e: 5-144).

11. Çocuk Hikâyeleri

Eserlerini daha çok gençler için yazan ve toplumun geleceğinin sağlam temeller üzerine yetiştirilmiş çocuklarla şekilleneceğinin bilincinde olan yazar, çocuklar için de hikâyeler kaleme almıştır. Yazarın, Bakü'de yayımlanan *Göyerçin* adlı çocuk dergisi başta olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde farklı yıllarda yayımlanan hikâyelerinden başka, çocuk hikâyelerinden oluşan 4 önemli eseri daha vardır. Bunlar, *Qızımın Hekayeleri*, *Pişik Dili*, *Anamın Nağilları* ve *Çiçeklerim* adlı kitaplarıdır.

Müellifin bu alandaki ilk kitabı olan *Qızımın Hekayeleri* 1964 yılında yayımlanmış küçük bir kitaptır. Bu kitaptan sonra yazarın *Anamın Nağilları* (1982), *Çiçeklerim* (1988) ve *Pişik Dili* (2001) adlı üç kitabı daha yayımlanmıştır.

Qızımın Hekayeleri, küçük yaştaki okurların hevesle ve kolaylıkla okuyup anlayacağı biçimde yazılmış 10 küçük hikâyeden oluşur.

Anamın Nağilları'nda ise müellif, annesinden dinlemiş olduğu 25 masalı anlatmıştır. Bu hikâyelerin adları sırasıyla şöyledir: *Çörek*, *İlde Bir Yalan Danışan*, *Yumurta Ehvalatı*, *En Böyük Derd*, *Üç Öpüş*, *Yaxşı Qonşu*, *Ponzabığın Nağılı*, *Artıq Tamah Baş Yarar*, *Sedaqet*, *Salxım Söyüdü*, *Efsanesi*, *Yuxuyozan*, *Şefa Bulağı*, *Daş Oğlan*, *Şam ve Pervane*, *İt Küçüyü Doğan İli*, *Kim Güclüdür*, *Salatın Ana*, *İki Ana*, *Aşımızın Kişmişisi*, *Gün Güneş Oğlunun Nağılı*, *Ay Doğdu O Da Para*, *Deşikli Daşın Nağılı*, *Moda Qarıyla Müde Qarının Nağılı*, *Balqabaq Oğlanın Nağılı*, *Palazqulağın Nağılı*.

Anamın Nağilları'ndaki masallar tam anlamıyla masal değil, masal-hikâye tarzında yazılmış eserlerdir. Ezize Ceferzade'nin araştırmacılarından olan Asife Telmanqızı bu konuyla ilgili şöyle yazmaktadır:

“Nağıl-hikâye Azerbaycan nesrinde hele XIX esrin sonu XX esrin evvellerinde yaranmağa başlamışdır. Esrimizin 40-50-ci illerinde Eli Veliyev, S. Rehimov, M. Rzaquluzade ve başqa yazıcılar bu sepkili hikâyenin maraqlı nümunelerini yaratmışlar. Sonralar bu mövzuda Anar, M. Süleymanlı, E. Muğanlı, Ezize Ehmedova, Eli Semedli vb. xeyli eserler yazmışlar.” diye qeyd etmişdir (Telmangızı, 2002: 18).

Anamın Nağılları, okuyanları eğlendirip terbiye ederken aynı zamanda yetişen genç nesillere de tarih, aile, dostluk ve ahlak bilinci kazandıran bir eser olduğu için her zaman güncelliğini korumaktadır.

“Bu masallarda, unutulmaya yüz tutmuş değerlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz, atasözleri ve deyimlerimiz, eski tıp ve tababetle ilgili hususlar, düğün ve yas adetlerimiz, eski yerleşim yerleri ve onların isimleri, erkek ve kadınlarla ilgili güzellik ve süs unsurları, giyim kuşam, aile yapısı, çocuk eğitimi, anne-baba-çocuk münasebetleri ile ilgili çok değerli bilgiler bulunmaktadır” (Bayram, 2012: 248).

Çiçeklerim, 30 sayfalık küçük ve resimli çocuk hikâyelerinden oluşan bir çocuk kitabıdır.

Kitaptaki *Şirin Olasan, Mestan ve Derman, Pis Söz, Gözümde Televizor Var, Ana İyi, Dost, Tüfeyli, Yağış, Diş, Elçin'in Dersi, Sağ El, Xardal, Güneş, Teze Ev, Düyircekli Ev, O Nedir Ele Quyruqlu, Demir İnek, Güneş Bacı, Saqqallı Baba, Qağayılar Öyretdi* başlıklı 20 hikâyeden 10'u yazarın 1964 yılında yayımlanan *Qızımın Hekayeleri* adlı eserindeki hikâyelerin aynıdır. Diğer 10 hikâyede ise Tuğay, Turan, Tural, Elçin, Kemale ve Aysu'nun başından geçenler anlatılmıştır.

Yazarın çocuk hikâyelerinden oluşan diğer kitabı *Pişik Dili'nde*, müellif tarafından yazılan “Menim Dadlı Duzlu Nevelerim” başlıklı *Girişten* sonra 12 küçük hikâye yer almıştır. Hikâyelerin başlıkları *Leyla ve Güneş, Babam, Tutuquşu, Bülbül, Qaçaqları Kim Yazıb, Çimerlik, Xoruz, Yuxu Gözlüyü, Deniz Polisi, Burnumu Silerem, Suyunu İç, Kukla Yağır* şeklindedir. Bu kitapta hikâyelerin esas kahramanı Aydan olmakla birlikte, Leyla, Samir, Semaye adlı çocuklardan da bahsedilmiştir. Bu hikâyelerde günlük hayattan alınan neşeli ve düşündürücü olaylara yer verilmiş, çocukların oyun merkezli masum dünyası ve kıvrak zekâsı anlatılmıştır.

Sonuç

Ezize Ceferzade'nin hikâyelerinde hem Sovyet döneminin hem Sovyetlerden önceki Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, hem de Cumhuriyetten önceki karmaşa dolu yılların olaylarıyla birlikte Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki 90'lı yılların bütün sosyal-siyasi ve kültürel olaylarına da yer verilmiştir. Kurulan ve yıkılan bu sistemlerin ardından toplumda yaşanan çeşitli kargaşalar anlatılmıştır. Özellikle Bağımsızlıktan sonra Sovyetlerin maddi-manevi enkazı altında kalan Azerbaycan toplumu, çok daha ciddi sıkıntılarla yüzleşmiş ve bütün bu sıkıntılara bir de Karabağ savaşı, savaşta esir düşen kadın ve çocukların trajedisi, yurtlarından kovulup çıkarılan göçmenlerin yaşam mücadelesi de eklenmiştir.

Hassas sanatçı mizacı ve ruhu için çeşitli sistemlerde yaşamak çok zordur. Ezize Ceferzade de kendi neslinin diğer temsilcileri gibi bağımsızlık duygusunu henüz tatmaya başlarken ülkede daha zor ve karışık bir durum ortaya çıkmış, Karabağ meselesi, Azerbaycan Türklerine 20. yüzyılın başlarında, ortalarında ve özellikle sonlarında uygulanan soykırım, Kanlı Ocak katliamı, üstelik geçiş döneminin maddi manevi sıkıntıları onu duyarlı bir aydın ve hassas bir anne olarak derinden sarsmıştır. 82 yıllık ömrüne çok şey sığdırmış olan yazar, asla yılmamış, ümidini hiçbir zaman kaybetmemiş, silaha dönüştürdüğü kalemini daha bir gayret ile kullanarak bu problemlerin bir an önce çözüme kavuşması, suların akıp durulması için mücadele etmiş, çözüm önerilerini yeri geldiğinde hikâye ve romanlarında, dergi ve gazete sayfalarında yansıtmış, yeri geldiğinde bizzat

meydanlarda halkın kendisine söylemiştir. Bunları yaparken özellikle tembihlediği hususlar ana dile, millî kimliğe ve tarih şuuruna sadakatle, geleceğe ise sarsılmaz bir inançla bakılması gerektiğidir.

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatında kalemi, dil ve üslubu ile bu olayların toplum nezdinde kabul edilip benimsenmesinde yazarın önemli bir yeri olmuştur. Ezize Ceferzade, kısa ve uzun hikâyelerinde tarihi-biyografik konuları, II. Dünya Savaşının Azerbaycan toplumundaki 40-50 yıllık yansımalarını dile getirmiştir. Güney Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin yıkılması, buradaki soydaşlarımızın dil ve millî kimlikle ilgili problemleri, Sovyet sisteminde yaşayan insanların iç dünyası, kuşaklar arasındaki çatışma ve toplumsal çözümleri hikâyelerinde başarıyla anlatmıştır. Dikkatle okunduğu takdirde, okurlar bu hikâyelerde Azerbaycan toplumunun 100 yıllık serüveni hakkında da bilgi sahibi olacaklardır.

Kaynaklar

- Bayram, Parvana (2012). “Anamın Masalları’nda Kaybolmaya Yüz Tutan Millî-Manevî Değerler”. *II. Beynəlxalq Türk Xalqları Uşaq Ədəbiyyatı Kongresi Materialları*, Qafqaz Üniversitesi, Azərbaycan/Bakı, 11-13 Oktyabr, s. 243-249.
- Bayram, Parvana (2013). *Azize Caferzade, Hayatı, Sanatı, Hikayelerinin İncelenmesi*. Ankara. Akçağ Yay.
- Bayram, Parvana (2016). “Azize Caferzade’nin Hikâyelerinde II. Dünya Savaşının İzleri”. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ve Bağcılar Belediyesi tarafından düzenlenen Uluslararası “Savaş ve Edebiyat” Sempozyumu*. 16-17 Aralık 2014. Sakarya. Bildiriler Kitabı. Cilt: I. s. 534-548.
- Bayram, Parvana (2021). “Ezize Ceferzade’nin Eserlerinde Karabağ Konusu”. *Ədəbiyyatda Qarabağ Respublika Elm Konfransı*. Qərbi Kaspi Universiteti, 24 Aprel. Bakı.
- Cəfərzadə Əzizə (1964). *Qızımın Hekayələri*. Bakı. Azər nəşr.
- Cəfərzadə, Əzizə (1981). *Bakı-1501*. Bakı. Yazıçı.
- Cəfərzadə, Əzizə (1982). *Anamın Nağılları*. Bakı. Gənclik.
- Cəfərzadə, Əzizə (1983). *Cəlaliyyə*. Bakı. Gənclik.
- Cəfərzadə Əzizə (1988). *Çiçəklərim*, Bakı. Gənclik.
- Cəfərzadə, Əzizə (2001). *Pişik Dili*. Bakı. Şirvan nəşr.
- Cəfərzadə, Əzizə (2021a), *Seçilmiş Eserleri*. Hzl. Parvana Bayram. C.I. Bakı. Elm ve Tehsil Neşriyyatı.
- Cəfərzadə, Əzizə (2021b), *Seçilmiş Eserleri*. Hzl. Parvana Bayram. C.VIII. Bakı. Elm ve Tehsil Neşriyyatı.
- Cəfərzadə, Əzizə (2021c), *Seçilmiş Eserleri*. Hzl. Parvana Bayram. C.IX. Bakı. Elm ve Tehsil Neşriyyatı.
- Cəfərzadə, Əzizə (2021ç), *Seçilmiş Eserleri*. Hzl. Parvana Bayram. C.X. Bakı. Elm ve Tehsil Neşriyyatı.
- Cəfərzadə, Əzizə (2021d), *Seçilmiş Eserleri*. Hzl. Parvana Bayram. C.XI. Bakı. Elm ve Tehsil Neşriyyatı.

- Cəfərzadə, Əzizə (2021e), *Seçilmiş Eserləri*. Hzl. Parvana Bayram. C.XII. Bakı. Elm və Tehsil Neşriyyatı.
- Cəfərzadə Əzizə (2001). *Cəfərzadə Məmməd və Cəfərzadə Əhməd, Biz Cəfərzadələr* (Nəşr etdirən: Turan İbrahimov). Bakı. Şirvanəşr.
- Əliyeva, İfrat (2001). *El Anası -Əzizə Cəfərzadə*. Bakı. Elm.
- Məmmədli, Nüşabə (2001). *80 Budağın Hərəsindən Bir Yarpaq*. Bakı. Çıraq Neşriyyatı.
- Memmedov, Celal (1948). “Əzizə Cəfərzadə”. *Azərbaycan Gəncləri*. 11 İyun. s.138.
- Məmmədov, Cəlal (1981). “Tədqiqatçı və Bədii Söz Ustası”. *Ədəbiyyat və incəsənət*, 25 Dekabr.
- Telmanqızı, Asifə (2001). “Əzizə Cəfərzadənin Hekayələri”. *Elmi Axtarışlar*, III tomlu, Bakı. Elm. s. 86-88.
- Telmanqızı, Asifə (2003). *Əzizə Cəfərzadənin Bədii Dünyası*. Bakı. Azərneşr.